

Dążenie ku dorosłości w kontekście rozwoju osobowości młodzieży

Wstęp

Kierunki teoretyczne psychologii i pedagogiki wypracowały swoją wizję osobowości człowieka. Własne teorie określili behawiorysty, psychoanalitycy, psychologowie oraz pedagodzy. Zarówno w psychologii jak i pedagogice powiązano osobowość z metafizycznym pojęciem duszy, wewnętrznym biologicznym a także wpływem środowiska. W ujęciu metafizycznym uważano, że człowiek kształtuje swoją osobowość poprzez realizację ponadziemskich, duchowych zadań. Uwarunkowania biologiczne były nakreślane przez kierunki zaliczane do tak zwanego pedagogicznego biologizmu, według którego osobowość przejawiała się w działaniu instynktowo-popędowym. Wpływy środowiskowe traktowane były jako oddziaływania negatywne dla rozwoju osobowości. Kierunki socjologiczne uznawały ją za twór społeczny, powstający pod wpływem grup społecznych i ról w nich pełnionych oraz w sposób empiryczny, czyli badający, jak rozwija się ona w kontakcie człowieka z otoczeniem. Kolejne interpretacje kierują do współczesnych ujęć osobowości.

Wiek dorastania to okres trwający bardzo krótko, a pomimo tego niezmiernie ważny w życiu każdego człowieka. Jest przejściem między dzieciństwem a dorosłością. Widoczne

stają się wówczas zmiany w psychice i fizjologii młodej istoty ludzkiej. Pojawia się nadpobudliwość, egoizm, idealizm oraz fantazja. Jest to wiek, który można nazwać okresem konfliktowym bądź kryzysem tożsamości¹.

1. Pojęcie osobowości

Człowiek jako jednostka rozumna charakteryzuje się określonymi cechami, które przejawia po swoich przodkach oraz nabywa w trakcie życia. Wraz z upływem czasu coraz dokładniej przetwarza w swoim mózgu otaczającą go rzeczywistość. Gromadzi w ten sposób wiedzę o świecie i na bieżąco ją wzbogaca. W zachowaniu każdego człowieka można zauważyć cechy, które odróżniają go od innych². Osobowość człowieka kształtuje się pod wpływem wielu czynników, wśród których znaczną rolę odgrywają cechy wrodzone, własna aktywność oraz środowisko. Aby osiągnąć wszechstronny rozwój osobowości, należy wykorzystać wszystkie możliwe środki sprzyjające prawidłowemu rozwojowi danej osoby u młodego człowieka³.

Według L.A. Perwina, „Osobowość jest to złożona całość myśli, emocji i zachowań, nadająca kierunek i wzorzec (spójność) życiu człowieka. Podobnie jak ciało, osobowość składa się ze struktur, jak i procesów i odzwierciedla działanie tyleż natury (geny),

¹ Por. M. Żebrowska, *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1979, s. 635.

² Por. *Słownik języka polskiego*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2010, s. 596; J. Pieter, *Historia psychologii*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1989, s. 196; A. Zwolińska, *Osobowość*, w: J. Hartman (red.), *Słownik filozofii*, Wydawnictwo KWN, Kraków 2009, s. 161.

³ Por. W. Okoń, *Osobowość, Nowy słownik pedagogiczny*, Wydawnictwo „Żak”, Warszawa 2001, s. 264.

co środowiska. Pojęcie osobowości obejmuje również czasowy aspekt funkcjonowania człowieka, osobowość zawiera bowiem wspomnienia przeszłości, reprezentacje mentalne teraźniejszości oraz wyobrażenia i oczekiwania co do przyszłości⁴. W ujęciu psychologicznym osobowość traktowana jest jako całokształt uwewnętrznionych i zewnętrznionych przeżyć. Na uwagę zasługuje zachowanie się człowieka w sytuacjach skrajnych. Może on wykazywać całkiem inne reakcje pod wpływem silnych wrażeń i przeżyć w odróżnieniu od sytuacji przeciętnej. Osobowość kształtowana jest zarówno przez właściwości fizyczne, jak i psychiczne, wynikające z ciągłej pracy nad sobą. Tak ukształtowany człowiek funkcjonuje w społeczności przez całe życie. W miarę upływu lat nabyte zachowania ulegają pewnym przeobrażeniom⁵.

Mówiąc o osobowości, myślimy o człowieku jako żywej zorganizowanej psychofizycznej jednostce, którą należy analizować pod względem czynów, zainteresowań, postaw, poglądów i przekonań oraz w aspekcie struktury, czyli łączących się elementów psychicznych i fizycznych. Na właściwy rozwój osoby dorastającej mają wpływ takie czynniki jak: zadatki genetyczne, wychowanie, nauczanie oraz środowisko. Czynniki te prowadzą do kształtowania pełnej osobowości pod warunkiem, że swym zasięgiem obejmą takie jej wymiary, jak: rozwój intelektualny, emocjonalny, społeczny i religijny.

2. Rozwój intelektualny

Wraz z dorastaniem zwiększa się doświadczenie społeczne młodzieży, pomagające bardziej realnie analizować postępowanie własne oraz ludzi wokół niej. Analiza otaczającej rzeczywistości oraz praw rządzących ludzkością i przyrodą w znacznym stopniu przyczynia się do tego, że okres dorastania jest etapem dojrzewania światopoglądu⁶. Tworzenie światopoglądu w wieku 13-15 lat jest działaniem bardzo dynamicznym, bez trwałych rezultatów, ponieważ jest to czas zachodzących zmian i przeobrażeń. Kształtuje się on w oparciu o zdobyte doświadczenia jednostki. Cechą charakterystyczną okresu dorastania jest idealizm, przejawiający się w różnych dziedzinach życia. Młody człowiek usilnie wierzy w dobro, przyjaźń i szczęście, co w efekcie prowadzi go do życia w świecie marzeń.

W okresie dorastania przekształceniu ulegają wartości, które młodzież zaczyna rozpatrywać ze swojego punktu widzenia. Kształtują się różnego rodzaju przekonania co do własnej osoby i otaczającego świata. Umiejętność samodzielnego myślenia, krytycyzm, poszukiwanie prawdy oraz wyrażanie własnych poglądów sprawiają, że osiągnięta dotychczas wiedza coraz wnikliwiej pozwala dokonać weryfikacji z własnego punktu widzenia⁷. Pod wpływem kształtowania się psychicznej dojrzałości człowiek zaczyna świadomie dokonywać wyborów

⁴ L.A. Pervin, *Psychologia osobowości*, przeł. M. Orski, Wydawnictwo GWP, Gdańsk 2004, s. 479; S. Szuman, *Psychologia wychowawcza wieku dziecięcego*, Wydawnictwo PZWS, Warszawa 1946, s. 34; Z. Chlewiński, *Dojrzałość, sumienie, religijność*, Wydawnictwo „W drodze”, Poznań 1991, s. 13.

⁵ Por. M. Żebrowska (red.), *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1979, s. 635.

⁶ Por. S. Głaz, *Osobowość człowieka i sfery jej rozwoju*, w: tegoż, *Niektóre czynniki warunkujące przeżycia religijne młodzieży studiującej*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2009, s. 28.

⁷ Por. B. Harwas-Napierała, J. Trempała, *Psychologia rozwoju człowieka*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2009, t. 2, s. 181.

zyciowych i stawia sobie cele możliwe do wykonania. Niekiedy życie traktuje dorastającego bardzo surowo, co sprawia, że czuje się on oszukany i zawiedziony. Wywołuje to bunt przeciw istniejącej rzeczywistości. Z czasem zaczyna rozumieć, że otaczający świat nie jest idealny. Uświadamia sobie, że aby w nim przetrwać, należy zaakceptować to, co jest niemożliwe do zmiany⁸.

Aktywne myślenie młodego człowieka w okresie dorastania zwiększa jego wiedzę na tematy w różnych dziedzinach życia, prowadząc do tworzenia się nowych zainteresowań⁹. Z myśleniem hipotetyczno-dedukcyjnym oraz ze wzmożoną emocjonalnością wiążą się wyobrażenia i fantazja. Wewnętrzny system przekonań oraz przyjmowane wartości, początkowo czysto abstrakcyjne, pod wpływem przeobrażeń stają się odpowiednio ukształtowane i realne¹⁰. Realne spojrzenie na życie i zmodyfikowane przekonania powodują, że odnajduje swoje miejsce w społeczeństwie.

Proces tworzenia i zaspokajania potrzeb intelektualnych w trakcie kształtowania światopoglądu nie kończy się wraz z okresem rozwojowym młodzieży. Funkcjonuje bowiem prawo, według którego potrzeby zaspokojone generują nowe – bardziej złożone¹¹.

3. Rozwój emocjonalny

Termin „emocje” ma swój początek w łacińskim czasowniku *motele*, który oznacza „poruszyć”, a dodany przedrostek „e” określa ruch, co często jest tłumaczone jako „poruszać się ku czemuś”¹². Emocja z historycznego punktu widzenia pochodzi od łacińskiego *emovare*, co tłumaczy się jako „poruszać, pobudzać, podniecać”. Osiągnięcie przez osobę dojrzałości emocjonalnej należy do procesów długotrwałych, co wcale nie oznacza, że dojrzałość tę osiągnie¹³. Dojrzałość emocjonalna, według J. Reykowskiego, polega na socjalizacji pierwotnych impulsów emocjonalnych¹⁴.

Rozwój emocjonalny w okresie dorastania nie zawsze przebiega spokojnie i bez zakłóceń. Drażliwość emocjonalną mogą wywołać takie czynniki, jak: poczucie niższości i zagrożenia, brak wiary w siebie, brak uświadomienia seksualnego, lęk i obawy¹⁵. Przyczyną wzmożonej emocjonalności u młodzieży są niekorzystne stosunki rodzinne, nadopiekuńczość rodziców, niemożność zaspokajania podstawowych potrzeb, nowe środowisko, trudności w nawiązywaniu kontaktów z płcią przeciwną, konflikty z rówieśnikami oraz niepowodzenia szkolne.

⁸ Por. M. Żebrowska (red.), *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1979, s. 790.

⁹ Por. tamże, s. 703.

¹⁰ Por. tamże, s. 708.

¹¹ Por. B. Harwas-Napierała, J. Trempała, *Psychologia rozwojowa człowieka*, t. 2, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2003, s. 789.

¹² Por. M. Doliński, *Ekspresja emocji. Emocje podstawowe i pochodne*, w: J. Strelau (red.), *Psychologia*, Gdańsk 2000, s. 351.

¹³ Por. M. Kinder, *W harmonii z emocjami. Jak poznać swój temperament i dobrze go wykorzystać*, Wydawnictwo Medium, Warszawa 1977; Izard (1990), *Facial Expressions and the Regulation of Emotions*, *Journal of Personality and Social Psychology*, s. 487-495, w: S. Głaz, *Niektóre czynniki warunkujące przeżycia religijne młodzieży studiującej*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2009, s. 18.

¹⁴ Por. J. Reykowski, *Osobowościowe i sytuacyjne przesłanki agresji*, w: tegoż (red.), *Psychologia wychowawcza*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1979, s. 302-303.

¹⁵ Por. R. Łapińska, M. Żebrowska, *Wiek dorastania*, w: M. Żebrowska (red.), *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1979, s. 720; A. Margasiński, B. Zającka, *Psychopatologia i psychoprofilaktyka. Przejawy narkomanii, alkoholizmu, przemocy, zaburzeń psychicznych w rodzinie i szkole oraz możliwości im przeciw działania*, Wydawnictwo Impuls, Kraków 2000, s. 522.

Okres ten nazywany jest kryzysem adolescencji, który może przejawiać się poprzez skłonność do zamykania się w sobie, słabsze wyniki w nauce, bunt wobec dotychczasowych autorytetów – zwłaszcza rodziców, krytycyzm oraz podejmowanie zachowań ryzykownych¹⁶.

Człowiek zdolny jest do przeżywania zarówno emocji jak i uczuć, których źródłem jest istniejąca rzeczywistość. Aby uniknąć niekorzystnego wpływu emocji na zachowanie, należy kontrolować swoje uczucia. Młoda osoba nie jest w pełni dojrzałą emocjonalnie, a co za tym idzie – nie potrafi zapanować nad swoimi reakcjami¹⁷. Właściwe emocjonalne ustosunkowanie się do poszczególnych elementów otoczenia zależy od właściwego rozumienia tego, czego ludzie oczekują od jednostki¹⁸.

Wiek dorastania jest okresem, w którym występuje wzmożona uczuciowość. Pojawiają się wówczas pierwsze doznania miłości, naturalny popęd seksualny, chęć nawiązywania kontaktów społecznych. Często jest to wiek głęboko nurtujących pytań i niepokojących poszukiwań, które prowadzą do frustracji¹⁹. Młodzi ludzie bardzo emocjonalnie podchodzą do problemów życia codziennego. Z jednej strony są bardzo wrażliwi i uczuciowi, z drugiej zaś impulsywnie reagują na różne sytuacje. Ich uczucia, pomimo iż nie są jeszcze trwałe

wraz z emocjami wpływają na energiczność jednostki²⁰. Sfera emocjonalna w czasie dorastania ulega zmianom w kierunku pogłębiającej się intelektualizacji emocji oraz kształtowania uczuć wyższych: społecznych, moralnych, estetycznych. Uczucia te dają o sobie znać w końcowym etapie dorastania. Młodość zaczyna angażować się w sprawy społeczno-polityczne. Rozwój uczuć estetycznych przejawia się w stale rosnącej wrażliwości na piękno przyrody, w zainteresowaniu literaturą piękną oraz poezją i sztuką²¹.

Rozwój emocjonalny, który we wczesnym dzieciństwie przebiega bez żadnych zakłóceń, sprzyja osiągnięciu dojrzałości emocjonalno-uczuciowej²². Uczucia są indywidualne dla każdego człowieka, określają jego osobowość i tożsamość, są bodźcem do działania i postępowania²³. Kształtowanie i doskonalenie uczuć młodzieży ma swoje źródło w rodzinie, szkole, a także w zdobytych doświadczeniach. Wiek dojrzewania charakteryzuje się przekorą i nierzadko trudnościami wychowawczymi, dlatego kształtowanie uczuć jednostki musi odbywać się poprzez odpowiednio dobierane metody i określone cele²⁴. Przeżycia, jakich człowiek doznaje w ciągu swojej egzystencji, są źródłem głębokich uczuć. Wzbogacają i urozmaicają jego życie wewnętrzne, kierują jego działalnością, pomagają

¹⁶ Por. M. Orwid, K. Pietruszewski, *Psychiatria dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo UJ, Kraków 1996, s. 387.

¹⁷ Por. W. Pomykało, *Encyklopedia pedagogiczna*, Wydawnictwo Fundacja Innowacja, Warszawa 1993, s. 882.

¹⁸ K. Popielski, *Emocje i uczucia w strukturze osobowości*, w: W. Szewczyk (red.), *Świat ludzkich uczuć*, Wydawnictwo Biblos, Tarnów 1997, s. 125-160.

¹⁹ Por. *Adhortacje Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 2, Wydawnictwo św. Stanisława BM, Kraków 1996, s. 33-34.

²⁰ Por. M. Przetacznikowa, G. Makiełło-Jarża, *Psychologia ogólna*, Wydawnictwo WSiP, Warszawa 1977, s. 152.

²¹ Por. R. Łapińska, M. Żebrowska, *Wiek dorastania*, w: M. Żebrowska (red.), *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1979, s. 722.

²² Tamże, s. 19.

²³ Por. K. Popielski, *Emocje i uczucia w strukturze osobowości*, w: W. Szewczyk (red.), *Świat ludzkich uczuć*, Wydawnictwo Biblos, Tarnów 1997, s. 11-13.

²⁴ Por. M. Orwid, K. Pietruszewski, *Psychiatria dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo UJ, Kraków 1996, s. 387.

w osiągnięciu wcześniej wyznaczonego celu²⁵. Ożywione kontakty społeczne oraz wpływ środowiska stanowią podstawę dla właściwego rozwoju emocjonalnego dorastającej młodzieży.

4. Rozwój społeczny

Istotne znaczenie w wieku dorastania mają relacje z rówieśnikami. Kontakt z grupą sprawia, że młody człowiek czuje się bezpieczny, ważny i potrzebny. Grupa stanowi ważny ośrodek, dzięki któremu jednostka przygotowuje się do pełnienia ról społecznych²⁶. Są one ważne ze względu na wspólne zainteresowania, kontakty koleżeńskie, przyjacielskie oraz inne formy zażyłości. Z upływem czasu kontakty te zastępowane są bardziej trwałymi, dojrzałymi relacjami i związkami²⁷.

Wkraczanie w świat rówieśników może stanowić również zagrożenie dla młodego człowieka. Jeśli znajdzie się pod silnym wpływem grupy z oznakami patologii czy postaw zachowań niezgodnych z normami społecznymi wówczas trudno będzie go uchronić przed kłopotami. W dużym stopniu zależy to od tego, czy ma już wystarczająco ukształtowane kryteria oceny dobra i zła²⁸.

Na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych psychologowie społeczni zaczęli dostrzegać, że nie da się w pełni zrozumieć dynamiki relacji interpersonalnych bez uwzględnienia

przyjaźni i koleżeństwa. Termin „przyjaźń” stosuje się w celu opisanego relacji między osobami wzajemnie się wspierającymi i współpracującymi ze sobą, natomiast „koleżeństwo” w takich interpersonalnych sytuacjach, jak pomaganie, wspólne uczenie się, zajęcia pozalekcyjne, ustalanie wzorów i norm regulujących współpracę jednostek²⁹.

Koleżeństwo i przyjaźń to pojęcia pozostające w ścisłym związku ze sobą. Wyrażają podstawowe relacje międzyludzkie oparte na wzajemnej sympatii, szacunku i pomocy. Różnica polega na tym, że w przyjaźni występuje gotowość do poświęceń dla dobra przyjaciela wynikająca z głębokiej więzi uczuciowej³⁰. Klasa szkolna powinna być miejscem opartym na pozytywnych relacjach, w których bezpieczeństwo, zaufanie oraz wymagania nauczycieli są równie ważne jak nauczane przedmioty³¹.

Grupy rówieśnicze mają duży wpływ na rozwój i wychowanie młodego człowieka, pomagają mu wkraczać w świat dorosłych oraz uczą funkcjonowania w świecie, w którym widzi siebie jako jednostkę samodzielną, samowystarczalną i dorosłą. Dorastający chcą mieć własną receptę na życie, własne wyobrażenia i pomysły, które często bywają niezgodne z wartościami i wyobrażeniami panującymi w danej zbiorowości³². Przynależność do jakiegokolwiek grupy społecznej pozwala młodzieży własnymi oczami spojrzeć na świat

²⁵ Tamże, s. 250.

²⁶ <http://literka.pl>, z dn. 02-01-2010.

²⁷ Por. I. Obuchowska, *Adolescencja*, w: B. Harwas-Napierała, J. Trempała (red.), *Psychologia rozwojowa człowieka. Charakterystyka okresów życia człowieka*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2004, s. 140.

²⁸ Por. Z. Izdebski, A. Jaczewski, *Kocha, lubi, szanuje*, Wydawnictwo WSIP, Warszawa 1999, s. 18.

²⁹ Por. Z. Zaborowski, *Psychologiczne problemy wychowania*, Wydawnictwo Nasza Księgarnia, Warszawa 1977, s. 71.

³⁰ Por. W. Wosińska, *Psychologia życia społecznego*, Wydawnictwo Gdańskie, Gdańsk 2004, s. 194.

³¹ Por. H. R. Schaffer, *Wczesny rozwój społeczny*, w: A. Brzezińska, G. Lutomski (red.), *Dziecko w świecie ludzi i przedmiotów*, tłum. A. Brzezińska, K. Warchoń, Wydawnictwo Zysk, Poznań 1994, s. 96-124.

³² Por. W. Sobocki, *Rozwój społeczny młodzieży a współczesna cywilizacja*, „Wychowawca” (1976) z. 2, s. 31; A. Gašior, *Subkultury młodzieżowe w świadomości uczniów i nauczycieli*, w: J. Kuźma, Z. Szarota (red.), *Agresja i przemoc we współczesnym świecie*, Wydawnictwo Text, Kraków 1998, s. 229.

i życie, przyjąć własny stosunek do rzeczywistości, do napotkanych wartości i norm. Sprawia, że jednostka staje się ważna i potrzebna, czuje satysfakcję z osiągniętych grupowych celów³³.

5. Rozwój moralno-religijny

Okres dorastania należy do wyjątkowo trudnych w procesie kształtowania postaw moralnych. Jest to czas niosący ze sobą wiele niejasności związanych z wiarą i moralnością. Dorastający człowiek dokonuje weryfikacji ludzkich wartości, w tym również moralnych i religijnych. Termin „wartość” pochodzi od wyrażenia: „być wartościowym”, „mieć znaczenie” (valorod valere) i wszedł do słownika pod koniec XIX wieku. Do tego momentu filozofowie posługiwali się pojęciem „dobro”³⁴.

Wartości moralne powinny być przestrzegane przez jednostkę jako możliwe do osiągnięcia w życiu, dlatego ważne jest dawanie pozytywnego przykładu własnym życiem przez rodziców. Sytuacja rodzinna, wzajemna miłość i postawa rodziców wobec potomka są szczególnie ważne dla dorastającego dziecka³⁵. Kształtowanie systemu wartości jest ważną kwestią w procesie wychowania dzieci i młodzieży. Wypracowanie i ukształtowanie właściwej, trwałej hierarchii wartości jest czynnikiem niezbędnym do świadomego dokonywania pewnych wyborów oraz określonych zachowań³⁶. System wartości człowieka kształtuje się wraz z jego dorastaniem.

We współczesnym świecie, w którym stykają się ze sobą odmienne światopoglądy, szczególnie ważne jest, aby od najmłodszych lat wskazywać dzieciom taki system wartości, który ułatwi im funkcjonowanie w społeczeństwie³⁷. Zarówno rodzice, jak i nauczyciele są najważniejszymi wychowawcami, którzy w pracy wychowawczej powinni dążyć do zapewnienia wszechstronnego rozwoju w sferze moralnej i duchowej. Przekaz wartości we współczesnym świecie, w którym wszelkie autorytety są mocno zachwiane, jest niezmiernie skomplikowany. Młodzież poszukuje autorytetów oraz wartości, w których będzie miała wsparcie³⁸.

Słowo „moralność” pochodzi od słowa łacińskiego *moralis*, co oznacza „zwyczaje, obyczaje, wzory zachowania się dostosowane do norm grupy”³⁹. Moralność polega na kierowaniu własnym zachowaniem nie tylko z punktu widzenia własnego „ja”. Człowiek powinien mieć na uwadze także dobro innych. Jednostka stara się zachowywać w sposób powszechnie akceptowany przez grupę społeczną. Unika zachowań sprzecznych z kodeksem moralnym⁴⁰. Młodzież na skutek poszerzenia horyzontów myślowych dostrzega niezgodność w ocenie wartości moralnych. W związku z tym musi kształtować umiejętność dokonywania właściwego wyboru wartości i wiedzieć, które powinna przyjąć⁴¹. Młodzi ludzie przechodzą przez okres przekory i buntu. Sprzeciwiając się otoczeniu, odrzucają wszelkie wartości moralne.

³³ Por. M. Pęczak, *Mały słownik subkultur młodzieżowych*, Wydawnictwo Semper, Warszawa 1990, s. 107.

³⁴ Por. S. Nowak, *Teorie postaw*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1973, s. 73.

³⁵ Por. A. Fojak, *Wpływ rodziny na przekonania moralne młodzieży*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 33 (2000), s. 338-346.

³⁶ Por. E. Ciupak, *Religijność młodego pokolenia*, Wydawnictwo Książka i wiedza, Warszawa 1984, s. 24.

³⁷ Por. M. Dziewiecki, *Wychowanie ku wartościom*, cz. III, „Wychowawca” (1998), nr 10.

³⁸ Zob. <http://spostroje.pl>, z dn. 18.06.2011.

³⁹ Por. E. B. Hurlock, *Rozwój młodzieży*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1965, s. 330.

⁴⁰ Por. K. Pawlina, *Polska młodzież przełomu wieków*, Wydawnictwo Sióstr Loretanek, Warszawa 1998, s. 10.

⁴¹ Por. R. Murawski (red.), *Teoretyczne założenia katechezy młodzieżowej*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 1989, s. 120-124.

Zachowania moralne kształtują ludzki byt i szczęście, umacniają charakter, kształtują osobowość. „Człowiek rozumiany jako osoba jest wolny. Wolność daje możliwość wyboru między dobrem a złem⁴². Współczesna młodzież jest szczególnie uwrażliwiona na problematykę moralną, co powoduje różnice w interpretacji poglądów. Osobę moralnie dojrzałą cechuje umiejętność panowania nad swoim zachowaniem, zdyscyplinowanie oraz samodzielność w podejmowaniu decyzji. Okres dorastania, w którym kształtuje się światopogląd i indywidualne spojrzenie na świat, to czas rozwoju religijności jednostki, która personifikuje Boga, pojmując Go jako jednocześnie Stwórcę, Pana i Ojca. Zaspokojone potrzeby religijne młodzieży w wieku 12-15 lat dają jej poczucie bezpieczeństwa oraz ukazują sens życia⁴³.

Wiele czynników ma wpływ na kształtowanie się potrzeb religijnych. „Doniosłą rolę w religijnym rozwoju jednostki odgrywają czynniki społeczno-kulturowe. Warto jednak podkreślić, że nie same te czynniki kształtują religijność człowieka, lecz on sam za ich pomocą. Czynniki środowiskowe umożliwiają kształtowanie się religijności przez doświadczenie fizyczne, a przede wszystkim społeczno-kulturowe⁴⁴. Środowisko zewnętrzne, jak wynika z powyższego, ma ogromny wpływ na kształtowanie potrzeb religijnych. Jednakże człowiek

nie może być tylko biorcą bodźców pochodzących z zewnątrz – musi umieć dopasowywać je do własnej osoby. Rodzice w dalszym ciągu mają wpływ na rozwój religijności młodego człowieka. To właśnie oni kształtują w psychice swoich potomków obraz Boga. Wizerunek Stwórcy w miarę dorastania ulega przeobrażeniu. Słuszne jest stwierdzenie, że wchodząc w dorosłe życie, młody człowiek bardziej docenia model religijności swoich rodziców, który często krytykował w okresie wcześniejszym⁴⁵. Dorastający, przechodząc ten trudny okres, stara się zmienić poglądy opiekunów. Jednak nadchodzi czas, kiedy zaczyna identyfikować się z opiniami religijnymi dorosłych⁴⁶. Znaczący wpływ na przekonania religijne młodzieży wywiera katecheza. „Katecheza jest wychowywaniem w wierze dzieci, młodzieży i dorosłych; obejmuje przede wszystkim wyjaśnienie nauki chrześcijańskiej, podawane na ogół w sposób systematyczny i całościowy w celu wprowadzenia wierzących w pełnię życia chrześcijańskiego⁴⁷. Młodzi ludzie za wszelką cenę starają się unikać różnego rodzaju przeszkód uniemożliwiających im wszechstronny rozwój. Przyjmując prawdy religijne, muszą być świadomi tego, że nie staną one im na drodze w kształtowaniu własnego „ja”⁴⁸.

Wiek dorastania charakteryzuje tendencja do określania wszystkiego z punktu widzenia własnej osoby. U młodzieży zaczynają pojawiać się

⁴² Por. M. Rusiecki, *Religijność a dojrzałość osobowa człowieka. Wyzwanie dla polskiego nauczyciela na III tysiąclecie*, w: *Kształcenie kandydatów na nauczycieli. Teoria-praktyka*, Wydawnictwo Jedność, Kielce 2006, s. 63-64.

⁴³ Por. S. Głaz (red.), *Podstawowe zagadnienia psychologii religii*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2006, s. 134.

⁴⁴ J. Król, *Psychologiczne aspekty badania fenomenu religii*, Wydawnictwo UO, Opole 2002, s. 118.

⁴⁵ Por. J. Bagrowicz, *Edukacja religijna współczesnej młodzieży*, Wydawnictwo UMK, Toruń 2000, s. 95.

⁴⁶ Por. J. Bagrowicz, *Towarzyszyć wzrastaniu*, Wydawnictwo UMK, Toruń 2006, s. 47-61.

⁴⁷ KKK 5.

⁴⁸ Por. J. Bagrowicz, *Środowiska wychowania religijnego*, w: R. Chałupniak, J. Kostorz (red.), *Wychowanie religijne u progu trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa*, Wydawnictwo UO, Opole 2001, s. 173.

zmiany w przekonaniach, postawach i zachowaniach. Obraz własny ukształtowany w rodzinie ulega znacznym przemianom. Autorytatywne oceny i opinie pochodzą niekiedy od rówieśników⁴⁹. Sposób, w jaki młody człowiek postrzega siebie wyrażony jest poprzez ocenianie zachowania innych zgodnie z oceną samego siebie – „ja realne”. Ów sposób może się okazać również źródłem motywacji do podjęcia pracy nad sobą przy jednoczesnym doskonaleniu posiadanych właściwości – „ja idealne”. Dzięki temu obraz siebie i związana z nią samoocena stanowią ważny element osobowości⁵⁰. Dorastanie człowieka to nie tylko zmiany w nim samym, to także zmiany w najbliższym środowisku, przede wszystkim w rodzinie i szkole. Właściwy rozwój człowieka zależy od tego, w jakim stopniu rodzic bądź wychowawca jest przygotowany do poprowadzenia go właściwą ścieżką życia⁵¹.

Podsumowanie

Okres dorastania jest procesem złożonym, a przede wszystkim bardzo trudnym dla samej młodzieży. „Rodzice i wychowawcy mają za zadanie tak przygotować młodzież do życia w społeczeństwie, aby wyposażeni w odpowiednie środki, mogli włączyć się czynnie w różne zespoły ludzkiej społeczności, aby chętnie zabiegali o wspólne dobro”⁵². Okres dorastania

to czas zastanawiania się nad sobą, porównywania i oceniania na tle innych osób. Lepiej niż dotychczas młodzież rozumie swoje pragnienia i dążenia. W oparciu o zmodyfikowane przekonania, zdobytą wiedzę o świecie i człowieku szuka w swojej wyobraźni miejsca w społeczeństwie. Ożywione kontakty społeczne oraz korzystny wpływ środowiska stanowią podstawę właściwego rozwoju emocjonalnego. Wzrastanie w krąg obowiązków społecznych wywołuje większą samodzielność i odpowiedzialność za własne działanie, a plan życiowy staje się bardziej realny. Proces budzenia i zaspokajania potrzeb intelektualnych w trakcie pogłębiania światopoglądu nie kończy się wraz z okresem rozwojowym młodzieży. Przeżycia, jakich doznaje są źródłem głębokich uczuć, które wzbogacają jego życie wewnętrzne. Okres dorastania należy do wyjątkowo trudnych w procesie kształtowania postaw moralno-religijnych. Jednostka dostrzega sprzeczności w ocenie wartości ludzkich, dokonuje ich weryfikacji, w tym także tych religijno-moralnych. W związku z tym musi kształtować umiejętność dokonywania właściwego ich wyboru. W dążeniu ku dorosłości roszszerają się i różnicują stosunki międzyludzkie, a wraz z nimi wzrasta odpowiedzialność i doświadczenie. Dorastający człowiek staje się samodzielnym, twórczo kształcącym życie własne i innych ludzi.

Mgr Małgorzata Wrzosek – mgr pedagogiki w zakresie pedagogika opiekuńczo-wychowawcza, nauczyciel przedszkola w Kielcach.

⁴⁹ Por. S. Gerstmann, *Rozwój uczuć*, Wydawnictwo WSiP, Warszawa 1986, s. 204; A. Brzezińska, *Struktura obrazu własnej osoby i jego wpływ na zachowanie*, „Kwartalnik Pedagogiczny” (1973) nr 3, s. 87- 89.

⁵⁰ Por. H. Kulas, *Samoocena młodzieży*, Wydawnictwo WSiP, Warszawa 1986, s. 46.

⁵¹ Por. *Kodeks etyki nauczycielskiej*, Wydawnictwo Apostolicum, Zabki 1997, s. 10, p. 14.

⁵² KDK, s. 537.